

Helsinški *bilten*

HELSINŠKI ODBOR
ZA LJUDSKA PRAVA U SRBIJI
Kneza Miloša 4, Beograd;
tel/fax. 011/3349-170; 3349-167;
e-mail: office@helsinki.org.rs
<http://www.helsinki.org.rs>

BR.154 // JANUAR 2020.

V. Putin i A. Vučić januara 2019. u Beogradu

Foto: Predsedništvo Srbije

SPOLJNA POLITIKA: LAVIRANJE BEZ PROMIŠLJAJNJA O POSLEDICAMA

U kontekstu globalnog geostrateškog prestrojanja, Srbija nije definisala osnovne ciljeve svoje spoljne politike niti na kojim vrednostima bi oni počivali. U globalnom metežu, Balkan je postao tačka na kojoj se odvija geostrateško nadmetanje moćnih članica međunarodne zajednice. Umesto da realno sagledava svoje mogućnosti, Srbija vodi neusklađenu spoljnu politiku, koju karakteriše protivrečnost i konfuzni prioriteti.

Nepostojanje jasno definisane strategije su izvor problema, kako na evropskom putu Srbije, tako i

u odnosima prema susedima. Takvo stanje odražava ne samo dezorjentisanost države, već i njenu uslovljenost određenim spoljnim okolnostima i akterima.

Režim, deklarativno opredeljen za Evropsku uniju (EU) zapravo održava status quo, odnosno političku neutralnost, koja se u suštini svodi na tzv "četiri stuba" (Rusija, Kina, EU, SAD) koju je još definisala prethodna vlast. Aktuelna vlast je samo dodatno unapredila odnose sa Evroazijском unijom i Kinom.

U situaciji kad lokalni akteri nemaju jasne ciljeve lako postaju plen u tuđim rukama i rade u tuđem interesu, što je naročito vidljivo u Srbiji i u Republici Srpskoj. Mnoštvo scenarija o prekompoziciji Balkana čitav region vraća u prošlost. Time se, između ostalog, potiru i svi dosadašnji naponi da se balkanska arhitektura (NATO, EU, Savet Evrope) na kojoj se radilo tokom poslednjih 20 i više godina, poništi.

Ni na unutrašnjem planu Srbija nema jasnu orijentaciju i plan razvoja, niti je spremna da napravi bilans poražavajućih politika tokom poslednjih 40 godina. Srbija se sve više urušava pod teretom brojnih korupcionaških afera, odlaska mladih ljudi, održavanja tenzija u regionu, gušenja medija i slobode izražavanja, sa sve izraženijim trendom ka autoritarizmu.

Proevropska orijentacija Srbije, od 2000. godine nikad formalno nije dovedena u pitanje. U prvim godinama tranzicije i velika većina građana davala je podršku toj orijentaciji. Međutim, poslednjih godina raspoloženje građana za ulazak u EU postepeno opada; 90 odsto građana Srbije, prema najnovijim istraživanjima, veruje da je Rusija zaštitnik srpskih interesa (pre svega na Kosovu) i da je najveći donator, mada nije među u prvih deset.

Predsednik Aleksandar Vučić koji i na spoljnom političkom planu donosi ključne odluke, protivrečnim izjavama i porukama doprinosi stvaranju konfuzije. Njegova najava da će Skupština Srbije početkom 2020. godine usvojiti deklaraciju o političkoj i vojnoj neutralnosti trebalo bi da garantuje da Srbija neće u NATO.

Ministar odbrane Aleksandar Vulin je 24. decembra u Skupštini predstavio Strategiju odbrane i Strategiju nacionalne bezbednosti, kojima bi, kako je naveo, Srbija na najbolji način zaštitila svoje nacionalne i odbrambene interese; to su očuvanje suverenosti i teritorijalne celovitosti, vojna neutralnost, briga o srpskom narodu van

granica Srbije, evropske integracije i efikasna pravna država; ističe se samo jedan spoljnopolički prioritet – Republika Srpska i njeno očuvanje. U dokumentu takođe stoji da je “apsolutno neprihvatljiva kosovska nezavisnost”.

U dokumentu je vojna neutralnost jedna od “ključnih elemenata strategije” i kako je istakao Vulin, “pojačava se rešenost da Srbija ostane vojno neutralna”, isključuje se članstvo u bilo kom savezu, ali se promoviše saradnja podjednako i sa Zapadom i sa Istokom. Vulin je najavio i vojnu vežbu sa Kinom kako “bismo naučili i kako Kinezi rade, oni nisu član nijednog vojnog saveza i pitanje je zašto nismo do sada imali takvu vežbu”.

Najnoviji dokumenti ne mogu biti zamena za ozbiljnu spoljnopoličku strategiju. Njihovo usvajanje svedoči o tome da Srbija istinski ne želi članstvo u EU i da joj aktuelna situacija unutar EU ide na ruku. Doduše, Aleksandar Vučić je 2016, u ekspozu, govoreći o spoljnopoličkoj orijentaciji pred parlamentom govorio o “ponosnoj i samouverenoj” Srbiji pred svetom: “Srbiji na putu ka EU, Srbiji koja čuva i štiti svoju nezavisnost i Srbiji koja neguje dobre i tradicionalne odnose sa iskrenim prijateljima u svetu”. I premijerka Ana Brnabić je prilikom prvog nastupa iznela slične prioritete pod naslovom “Povezivanje Srbije sa Evropom i svetom”, i već u prvoj rečenici navela je da je “glavni strateški cilj Srbije pristupanje Evropskoj uniji”.

EVROPSKA PERSPEKTIVA SVE DALJA?

Srbija već šest godina, s promenljivim uspehom vodi pristupne pregovore. Proklamovana orijentacija, međutim, sve je češće pod sumnjom, kako iskrenih pobornika evrointegracija na domaćoj sceni, tako i inostranih aktera koji o evropskoj perspektivi Srbije odlučuju. S jedne strane, zbog

sporosti u prihvatanju temeljnih evropskih vrednosti kad je reč o demokratskim standardima, vladavini prava, ljudskim pravima i slobodama, a s druge, zbog sve produbljenijih veza s drugim međunarodnim akterima i organizacijama, među kojima prednjače Rusija i Kina. EU ima sve ozbiljnije primedbe na način kako funkcionišu odnosi Srbije sa tim partnerima – netransparetnost koja pogoduje korupciji.

Srbija je do sada u procesu pristupanja otvorila 18 poglavlja, od kojih su samo dva privremeno zatvorena. Vlada ima razloga za zabrinutost, jer su poglavlja poglavlja 23 i 24 (vladavina prava, ljudska prava, sloboda medija), kad je reč o evropskim vrednostima ključna, što važi i za poglavlje 35, koje se odnosi na normalizaciju odnosa s Prištinom. Napredak u pravca zatvaranja bilo koga od ta, tri minimalan je, ako ga uopšte i ima.

SRBIJA NE DELI VREDNOSTI EU

Poslednjih meseci sumnjičavost prema Beogradu u Briselu i Vašingtonu porasla je zbog pristupanja Srbije Evroazijskoj ekonomskoj uniji (EAEU), u oktobru. I Analitički centar Evropskog parlamenta, čije analize služe informisanju evropskih parlamentaraca, doveo je u sumnju “posvećenost Beograda Evropskoj uniji”. Kako se navodi u analizi ovog centra, Srbija je “frustrirana sporim napretkom ka članstvu u EU, otvorila prostor za bliže veze s Rusijom i Kinom”.

Iako načelno Evropska unija i dalje drži otvorena vrata za zemlje Zapadnog Balkana, ona je preokupirana sopstvenim problemima, kao i novim odnosom snaga unutar EU koji se tek kristališu.

Francuska je za sada otvoreno rezervisana prema procesu proširenja, jer predsednik Emanuel Makron daje prednost unutrašnjim reformama same Unije koje bi se odnosile i na proces

priključivanja budućih članica. Novi format bi podrazumevao fazno pristupanje, uz mogućnost nagrade (pristup evropskim fondovima još tokom pregovora) i kazne (odlaganje ili stopiranje pristupnog procesa).

Najava promena strategije EU prema proširenju, u regionu je dočekana s negodovanjem i razočarenjem. Ona je doprinela i smanjenoj podršci za članstvo u EU, što lokanim sve autoritarnijim, liderima otvara prostor i za druge agende.

Prema rečima ministarke za evropske integracije u Vladi Srbije Jadranke Joksimović, promena formata koji bi se primenjivao retroaktivno i na kandidate koji su već otvorili pregovore, ne bi bila fer.

Uz sve reserve koje Beograd u suštini ima prema reformama i standardima kojima se uslovljava članstvo u EU, Srbija u velikoj meri zavisi od podrške, kako Komisije, tako i pojedinih članica. Zemlje Evropske unije su i najveći investitori u Srbiji, a pojedinačno među njima Nemačke s 450 proizvodnih firmi koje posluju u Srbiji i zapošljavaju oko 52.000 radnika.

ODNOS PREMA SAD

SAD su se u velikoj meri povukle s Balkana još tokom mandata Baraka Obame, a ista je politika nastavljena dolaskom Donalda Trampa. Najdinamičija saradnja Srbije i SAD je vojna, posebno od 2006, kad je Srbija potpisala sporazum o partnerstvu sa NATO. Godine 2015, potpisala je sporazum IPAP1, a nedavno i IPAP2 što, osim vojnog aspekta, podrazumeva i niz drugih reformskih zahvata. Srbija ima više nego dvostruko veći broj aktivnosti sa SAD nego sa bilo kojom drugom državom. Međutim, manjak transparentnosti u strateškim i operativnim prioritetima Srbije komplikuje saradnju u oblasti odbrane.

SAD su tokom poslednjih meseci zaoštrile odnos prema Srbiji zbog njenog stalnog laviranja. Tako je nedavno aktuelizovan izveštaj američkog Ministarstva odbrane iz maja 2019. u kome se ističe da su vojno-bezbednosni odnosi Srbije i Rusije znatno ojačali poslednjih godina, da vojska Srbije ima česte vežbe sa Rusima, uz detaljno navodjenje vojne opreme koju je Srbija kupila od Moskve. Izveštaj navodi da je Srbija “na zapadnom Balkanu najpopustljivije okruženje kada je reč o ruskom uticaju” i da su odnosi sa Rusijom bili na znatno nižem nivou pre dolaska na vlast SNS sa Vučićem na čelu 2012. Izveštaj takođe konstatuje i saradnju obaveštajnih službi Srbije i Rusije, uz napomenu da je Srbija jedina od posmatranih zemalja koja na taj način sarađuje sa Moskvom.

Profesor Univerziteta Džon Hopkins, Edvard Džozef kaže da je to signal koji se ne sme ignorisati, jer je to “najzanimljiviji pojedinačni element izveštaja...”, pa se “ne može reći da Vučić samo balansira u odnosima. Saradnja obaveštajnih službi ide iznad toga i kad jednom uđete u polje špijunaže i saradnje u toj sferi – to je totalno nekompatibilno sa Zapadom i Evropskom unijom”. Zbog toga Edvard Džozef, smatra da se odnos Zapada prema predsedniku Srbije Aleksandru Vučiću mora promeniti.

SAD se još uvek percipiraju kao važan akter u regionu. Beograd je očekivao da će nova administracija podržati ideju o podeli Kosova i u tom smislu se mnogo očekivalo od savetnika za nacionalnu bezbednost Ričarda Boltone.

SNISHODLJIV ODNOS PREMA RUSIJI

Ekspanzija Rusije na Balkanu odigrava se u trenutku kad su zemlje u regionu nekonsolidovane, ranjive, nedovršenih identiteta, zbog čega podležu uticaju i pritiscima. Rusija je počela da razvija

instrumente javne diplomatije sa ciljem da paralelno jača i dejstvo meke sile. Kao strateški važna tačka prema Evropi, Srbija je u viđenju Kremlja, pogodna da postane “ogledno dobro”, na kome bi se ukupna rastuća moć Rusije uspešno manifestovala. Tim pre, jer je u Srbiji već dobro pozicionirana. Iako je formalno i egzistencijalno upućena na Evropsku uniju, proruski sentiment dominira kod većine građana Srbije. U javnom i kulturnom životu Srbije rusko prisustvo je najizrazitije predstavljeno prisustvom predstavnika ruske naučne i kulturne elite na skupovima (najčešće sa geostrateškom i istorijskom tematikom). Dmitar Bečev, specijalista za ruski uticaj, smatra da za “EU nije toliko zabrinjavajuće što Rusija ima uticaj već okolnosti koje joj omogućuju da ima uticaj – odsustvo vladavine prava, i odgovornosti, zarobljena država, korupcija”.

Aleksandar Pivovarenko, istoričar i viši istraživač na Institutu za slavistiku Ruske akademije znanosti, ističe da se “velik dio akcija Moskve svodi na jednostavan nazivnik prema kojem Rusija koristi poznatu nesigurnost u vezi proširenja EU na Balkanu, povećavajući prisutnost u Srbiji na onim područjima gdje je to moguće. Održava nazočnost u Srbiji, realizirajući niz važnih infrastrukturnih projekata.”

U međuvremenu je, međutim, na površinu izbio i nezadovoljstvo Moskve. Iza otvaranja afere o privilegovanom izvozu oružja pojedinih privatnih trgovaca iz valjevskog “Krušika”, koja već mesecima dominira utrašnjom političkom scenom, kako izgleda, stoji Rusija. Rusija je navodno, nezadovoljna američko-srpskim poslovima (koji uglavnom idu uz posredovanje Saudijske Arabije) kad je reč o izvozu oružja i bojeve opreme, pa je uz pomoć bugarskog posrednika lansirala aferu. Da u toj “vatri ima dima” može se naslutiti iz senzacionalne objave video-snimka (čiju je autentičnost potvrdila BIA) na kome se vidi kako ruski špijun (koji je napustio Srbiju još u junu) predaje kesu s novcem građaninu Srbije.

Na taj pokušaj slanja poruke Moskvi (povodom objavljivanja video snimka Vlada Srbije je izjavila da je "situacija ozbiljna", a zasedao je i Savet za nacionalnu bezbednost) Moskva je uzvratila da je snimak provokacija, odnosno, kako je rekla portparolka ruskog Ministarstva spoljnih poslova Marija Zaharova, ona ne razume "saopštenje Vlade Srbije" o ozbiljnosti situacije.

Koliko je o tome bilo reči između Aleksandra Vučića i ruskog predsednika Vladimira Putina koji su se sreli netom posle toga, nije se moglo naslutiti iz obostranih izjava nakon susreta. Indikativno je, međutim, da je Putin tom prilikom poklonio pušku (kralja Milana Obrenovića, najpoznatijeg austrofila među srpskim vladarima), što je bio više nego asocijativan gest. Po mišljenju istoričarke Dubravke Stojanović, puška na poklon sugerise poruku da odnosi između Srbije i Rusije ni izdaleka nisu toliko "bratski" koliko na tome insistira Vučić.

Za Srbiju je bitna podrška Rusije za Kosovo što je u suštini važan adut Moskve. Značajna je i energetska saradnja, jer Srbija gotovo u potpunosti, energetski zavisi od Rusije. Za Rusiju je bitna međunarodna saradnja i podrška Srbije u međunarodnim telima. Srbija nije uvodila sankcije i pridruživala se rezolucijama koje su bile kritički intonirane prema Rusiji. Tako je, na primer, Srbija jedina balkanska zemlja koja je 9. decembra 2019, glasala protiv rezolucije GS UN koja poziva Rusiju da povuče vojne snage sa Krima.

Najdinamičniji odnosi Beograda i Moskve su vojni, a odnose se na kupovinu ruskog oružja pre svega. To istovremeno izaziva i najveću pozornost Zapada. Indikativno je da je posle kupovine ruskih helikoptera predsednik Vučić izjavio da će "Srbija stati sa kupovinom oružja", što je verovatno reakcija na zapadne primedbe. Vojna saradnja sa Zapadom, pre svega SAD, je značajnija od one sa Rusijom, ali Vučić to preterano ne reklamira.

Poslednji događaji pokazuju da Rusija ima važne adute u držanju Srbije u poziciji tzv. neutralnosti, kao i da može da destabilizuje predsednika Vučića kad god proceni neophodnim. Vučić nije jedini igrač na koga mogu računati, ali je on još uvek relevantan zbog velike podrške koju uživa. Rusija preko Srbije drži ceo Zapadni Balkan kao taoca u svom odmeravanju sa Zapadom.

Roman Dobrohotkov, urednik ruskog sajta Insajder, smatra da Rusija odavno i otvoreno u balkanskim zemljama vodi 'informativni rat'. Zada tak Rusije je, u stvari, da oduzme suverenitet Srbiji i drugim balkanskim zemljama i da učini sve kako ne bi dospele pod okrilje NATO. Jer, ako se to dogodi, oni će s Rusijom moći da razgovaraju direktno i otvoreno kao što, na primer, to rade baltičke zemlje i zemlje Istočne Evrope. Putin se plaši da će se isto dogoditi i na Balkanu.

FLERTOVANJE S "PUTINOVOM UNIJOM"

Premijerka Ana Brnabić je 25. oktobra 2019, u Moskvi potpisala ugovor o pristupanju Evroazijskoj ekonomskoj uniji (EAEU). Tim činom Srbija se priključila zoni slobodne trgovine koju čine Rusija, Jermenija, Belorusija, Kazahstan i Kirgistan.

Iako je u provladinim medijima isticano da se za Srbiju otvaraju vrata tržišta od 180 miliona ljudi, na kome će 99,5 odsto proizvoda iz Srbije biti plasirano bez carina i drugih taksi, ekonomski značaj ovog dokumenta nije naročito veliki. Naime, Srbija je i do sada sporazume o slobodnoj trgovini imala sa Rusijom, Belorusijom i Kazahstanom; obim razmene s dve nove članice, Jermenijom i Kirgistanom, jedva premašuje 135 miliona dolara godišnje, što je u odnosu na ukupnu trgovinsku razmenu s inostranstvom, za Srbiju gotovo zanemarljivo.

Takođe, na listi proizvoda za bescarinsko trgovanje, kad je reč o izvozu iz Srbije nalaze se uglavnom poljoprivredni i prehrambeni proizvodi. Iako Aleksandar Vučić godinama gaji nadu da će se evroazijsko – u prvom redu rusko – tržište otvoriti za automobile iz kragujevačke Zastave, to se ni ovog puta nije dogodilo.

Pristupanje “Putinovoj uniji” (kako neki nazivaju Evroazijsku ekonomsku uniju), više je u funkciji politike nego ekonomije, s time što za sada nije jasno da li je šteta (politička), veća od koristi (ekonomske). Trgovinska razmena Srbije i Rusije 2018, iznosila je 3,6 milijardi dolara što je za 500 miliona dolara više nego 2017. Od tog iznosa, milijarda je izvoz Srbije.

Pristupanjem EAEU Beograd se, makar i na simboličnom nivou, za korak udaljio od Brisela, a približio “istočnoj” strani. Sa sastanka ministara spoljnih poslova zemalja članica EU u avgustu, dva meseca pre nego što je Ana Brnabić stavila potpis na sporazum, Srbiji su upućene oštre kritike s ukazivanjem na to da je sporazum ovakve vrste udaljava od njenog strateškog cilja – ulaska u EU. Briselska administracija je takođe podsetila na to, da “svaki bilateralni sporazum s trećim zemljama mora biti raskinut prilikom pristupanja EU”.

Međutim, “otvaranje prostora” svakako je po volji ruskim geostratezima. Igor Panarin, analitičar evroazijske Organizacije dogovora o kolektivnoj bezbednosti (ODKB), osnovane takođe na inicijativu Moskve, smatra da će Evroazijska unija u budućnosti biti organizacija sa četiri prestonice – Sankt Peterburg, Kijev, Almata i Beograd. “Evroazijska unija bi se mogla predstaviti kao globalni ruski geopolitički razvojni projekat u XXI veku, integralna nacionalna ideja ruskog i njemu bliskih evroazijskih naroda”, kaže, između ostalog Panarin.

Ruski premijer Dmitrij Medvedev prilikom posete Beogradu izjavio je da državama regiona ne bi

trebalo “nametati” izbor između Zapada i Istoka, već im prepustiti da biraju u skladu sa sopstvenim interesima.

KINA – LAK PRISTUP KAPITALU BEZ USLOVLJAVANJA

Kina veoma vešto ulazi na evropsko tržište pre svega preko istočnoevropskih i južnoevropskih zemalja. Srbija je, kako se čini, okosnica te politike. Dokumente o strateškom partnerstvu Srbija i Kina potpisale su čak dva puta: najpre, 2009, dok se Kinom predsedavao Hu Đintao, a Srbijom Boris Tadić, potom (2016), prilikom boravka u Beogradu aktuelnog kineskog predsednika Si Đinpinga, kad je potpis na sporazum stavio Tomislav Nikolić. Srbija je i jedna od zemalja u formatu “16+1”, platforme koji je prethodio još ambicioznijem: “Pojas i put”. Politička bliskost dobila je tokom poslednjih godina i izrazitu ekonomsku dimenziju. Kina pre svega ulaže u infrastrukturne projekte, ali i rudarstvo. Već je vlasnik rudnika bakra u Boru, Željezare Smederevo (koju su napustili Amerikanci). Zajednički interes pokazao se u nastojanju Srbije da osiromašenoj, gotovo razorenoj privredi obezbedi pouzdane finansijske injekcije s još jedne strane, i nastojanje Kine da svoje prepunjene devizne rezerve uloži što bliže evropskom tržištu.

SRBIJA I REGION: STALNA NAPETOST

Srbija je sudbinski vezana za region na više nivoa – bezbednosnom, ekonomskom i kulturnom. Međutim, odnosi u regionu su znatno ispod nivoa koji bi zadovoljavao interese svih zemalja pojedinačno, ali i kolektivno (bezbedno). Odnosi su opterećeni nasleđem devedesetih i neraščišćenim pitanjima iz tog vremena.

Gotovo svaka zemlja Zapadnog Balkana poseduje unutrašnji "krizni" potencijal, proizašao prvenstveno iz odsustva demokratske tradicije i nedovršenog procesa tranzicije. Osim toga, regionalni kontekst karakterišu neprevaziđeno ratno nasleđe i neugasle teritorijalne i etničke aspiracije. One su postale glasnije otkako se Zapadni Balkan sve češće tretira kao "unfinished business". Beograd još uvek ima podrivačku ulogu prema bišim republikama Jugoslavije.

I nakon više od dve decenije suočavanje sa prošlošću, u Srbiji se, uprkos obelodanjenim činjenicama, nije daleko odmaklo. Jedna od glavnih prepreka je interpretacija ratova na teritoriji bivše Jugoslavije. To u velikoj meri utiče i na odnose u regionu. Bez objektivizacije jugoslovenskog i međunarodnog konteksta, kao i uloge srpske elite u generisanju rata, teško da će u bliskoj budućnosti doći do kvalitativnih promena.

Uprkos nepovoljnom trendu, statistički podaci jasno ukazuju da su spoljnotrgovinski partneri Srbije, odmah iza EU članice sporazuma CEFTA (Bosna i Hercegovina, Makedonija, Crna Gora, Albanija i Moldavija). Na trećem mestu je Bosna u Hercegovina u koju je Srbija izvezla robu u vrednosti od 884,5 miliona eura, a na četvrtom još jedna članica EU, Rumunija sa izvozom u vrednosti od 683,7 miliona eura. To se uglavnom odnosi na Republiku Srpsku, a ne na celu Bosnu.

Srbija je ključni faktor destabilizacije u regionu i to će ostati sve dok ne odustane od velikodržavnog sna. Srpska nacionalna elita je priželjkivala međunarodne okolnosti koje će joj, uz pomoć Rusije, omogućiti zaokruživanje nacionalnog projekta. Rusija u stvaranju te iluzije igra važnu ulogu, jer je veoma duboko ušla u srpsko javno mnjenje s tezom da "Srbi treba da budu veoma srećni što nisu u EU". Za Rusiju zadržavanje Zapadnog Balkana izvan EU i raspirivanje lokalnih sporova podriva evropsko jedinstvo i verodostojnost same EU.

Srbija je **Hrvatsku** oduvek doživljavala kao glavnog kokurenta u regionu, a otkako je postala članica EU i NATO, kampanja protiv nje se intenzivirala. Svaki povod se koristi, kako bi se Hrvatska "zakovala" za ustaštvo. Kritike upućene Hrvatskoj su indirektno i kritike EU, zato što navodno toleriše povampirenje fašizma. Hrvatska, međutim, nije uspeła da se značajnije nametne kao regionalni faktor što se od nje očekivalo.

Forsiranjem narativa o stradanju Srba u Drugom svetskom ratu, Jasenovcu posebno, u suštini, rat devedesetih tretira se kao pravednu osvetu. Nakon što su naprednjaci preuzeli vlast 2012, osovina Zagreb-Beograd, koju su uspostavili predsednici Tadić i Josipović, je napuštena i Beograd se okrenuo Budimpešti. Od tada odnosi sa Mađarskom napreduju s posebnim naglaskom na privrženosti iliberalnim vrednostima. Saradnja sa Višegradskom grupom tretira se kao mogućnost izlaska iz zapadnobalkanskog konteksta koji je teško opterećen ratnim nasleđem koje Srbija potiskuje i negira.

Kada je reč o **Bosni**, Republika Srpska (RS) je ratni plen od koga se neće lako odustati. Čak i u najnovijoj strategiji o bezbednosti, opstanak RS se tretira kao prioritet. Bez rešavanja bosanskog pitanja stabilnost Balkana ostaće upitna. Međunarodni akteri nadležni za nadgledanje sprovođenja Dejtonskog sporazuma nisu uspeli da uspostave državni identitet BiH, što ostavlja prostor dezintegracionim trendovima. Podrškom stavovima Milorada Dodika, Rusija u BiH opstruira evropsku budućnost BiH. Kao članica Kontakt grupe za BiH Rusija sprečava visokog predstavnika (Incka) da koristi Bosna ovlašćenja kako bi sprečio strategiju Milorada Dodika u dekonstrukciji te države.

Evroatlansko približivanje, pre svega članstvo u NATO, **Crnu Goru** sve više udaljava od tradicionalnih aspiracija Srbije koja je smatra "srpskom zemljom", a njenu državnost – privremenom.

Nov geostrateški položaj Crne Gore kao članice NATO nesumnjivo je jedan od izazova u budućim odnosima Beograda i Podgorice. Ne samo zbog toga što će Rusija preko Beograda činiti sve da “sabotira” tu poziciju Crne Gore. Reč je i o svojevrsnom “uslovnom refleksu” srbijanske političke i intelektualne elite, njene nesposobnosti da izađe iz začaranog kruga sopstvenih frustracija i iskorači u pravcu kojim Crna Gora godinama odlučno ide.

Srbija preko SPC i srpske zajednice u Crnoj Gori, kao i uz podršku Rusije potkopava konsolidaciju Crne Gore. Kampanja protiv usvajanja novog zakona o verskim zajednicama u Crnoj Gori kao poslednjem koraku zaokruživanja crnogorske suverenosti i državnosti, najnoviji je primer tpq delovanja.

Nespremnost da se konstruktivno odredi prema **kosovskom pitanju** produžava i agoniju same Srbije. Unutrašnji dijalog o Kosovu pokazao je da većina učesnika zastupa status quo, odnosno zamrznuti konflikt, ili podelu Kosova.

Status quo zastupaju svi oni koji misle da će se međunarodne okolnosti menjati u korist Srbije i da će se kosovsko pitanje rešavati u kontekstu prekompozicije Balkana, odnosno crtanja novih granica.

Ideja o podeli Kosova koja dolazi iz Beograda je bar za sada skinuta s dnevnog reda i nije izvesno kada će se, i u kom formatu nastaviti dijalog Beograda i Prištine. Izbori na Kosovu promenili su političku scenu i ako Albin Kurti postane premijer dijalog definitivno neće biti prioritet.

Uprkos Briselskom sporazumu koji podrazumeva normalizaciju odnosa Srbije i Kosova, Srbija nastavlja sa demonizacijom Albanaca, a na spoljnom planu uporno radi na povlačenju priznanja Kosova (do sada 16 zemalja povuklo svoja priznanja). Srpska elita ne prihvata nezavisnost Kosova i smatra da kriminalna zavera

srpskog političkog, vojnog i policijskog vrha (slučaj “Šestorica”) kome je suđeno u Hagu nije dokazana. Ističe se da su zločini koji su se desili na Kosovu, spekulativnom konstrukcijom neposredno pripisani osuđenim generalima i političarima, a posredno i državi Srbiji.

Ponašanje Beograda posednjih nekoliko godina ogolilo je njeno grubo remećenje odnosa u regionu, posebno s Crnogorcima i Makedoncima. Uzimajući stranu Rusiji i njenom mešetarenju na Balkanu, Srbija je ozbiljno ugrozila svoj kredibilitet. Zbog ideološke srodnosti i političke bliskosti sa Gruevskim, zvanični Beograd nije bio oduševljen političkim usponom Zorana Zaeva i njegove stranke. Kada su demonstranti VMRO-DPMNE u aprilu 2017. godine upali u zgradu makedonskog parlamenta u pokušaju da spreče izbor predstavnika manjinske albanske partije na čelo parlamenta, izbio je veliki skandal kada se otkrilo da je među njima bio i pripadnik Bezbednosno-informativne agencije (BIA) i službenik srpske ambasade u Skoplju. Beograd je takođe oštro reagovao kada je Severna Makedonija podržala članstvo Kosova u Savetu Evrope, a problem je i pitanje autokefalnosti Makedonske pravoslavne crkve, koju Srpska pravoslavna crkva ne priznaje.

Severna Makedonija je nakon izbora Zaeva na pragu da postane članica NATO sa ciljem da se suzbije ruski i srpski uticaj. Srbija je nakon toga popravila svoje odnose sa Severnom Makedonijom, čak je potpisala i sporazum o zajedničkoj kontroli granica. Prevremeni izbori u martu biće test sa odnose Beograd – Skoplje pogotovu ako Zaev izgubi na tim izborima.

KONTROVERZNI “MALI ŠENGEN”

U nizu proizvoljnih, ad hoc povučenih poteza Aleksandra Vučića koji i strateški i taktički vodi spoljnu politiku zemlje (zvaničnom šefu

diplomacije Ivici Dačiću poverio je uglavnom kampanju povlačenja priznanja Kosova) je i kontroverzna inicijativa “mali Šengen”. Zamišljen kao regionalni projekat zemalja Zapadnog Balkana koje nisu članice Evropske unije (EU), za sada je, osim Srbije privukao još samo dve zemlje – Severnu Makedoniju i Albaniju.

Inicijativa je pokrenuta netom nakon fijaska Skoplja i Tirane da otvore pristupne pregovore s EU. Možda je to i bio glavni motiv premijera Severne Makedonije Zorana Zaeva i Albanije Edija Rame da se odazovu Vučićevom pozivu da dođu u Novi Sad, gde je ideja o slobodnom kretanju ljudi, roba i kapitala između regionalnih zemalja objavljena. Iako se nakon Novog Sada liderska “trojka” sastala u Ohridu, gde je početna zamisao dobila i prve obrise, a potom i u Tirani, ostale potencijalne članice za sada je ignorišu.

Praktično, sve zemlje regiona su članice organizacije CEFTA, koja u principu služi istom cilju kao i zamišljeni “mali Šengen”. Predstavnici Kosova nisu pozvani ni u Novi Sad ni na Ohrid, ali su pozvani na sastanak u Tirni na koji nisu otišli. Edvard Dzožef, profesor na Hopkins Univerzitetu, smatra da će “mali Šengen” izolovati Kosovo. U suštini, predsednik Vučić tom inicijativom pokušava naći zamenu za prekinuti dijalog sa Kosovom.

Crnogorski predsednik Milo Đukanović je prisustvovao samitu u Tirani, ali se nije poridružio inicijativi. Crna Gora polazi sa stanovišta da je “već otvorila svoje granice u okviru međunarodnih organizacija i inicijativa”. Ministarka ekonomije Dragica Sekulić je izjavila da, Crna Gora nema “trgovinskih i drugih barijera prema drugim državama”. Takođe je istakla da razume “potrebu onih zemalja koje su jedne drugima postavljale barijere da izađu s novim inicijativama”. Takođe, prema mišljenju nekih ekonomskih analitičara u Crnoj Gori, poput Vasilija Kostića, pristupanje Crne Gore “malom Šengenu”, moglo bi da izazove određene probleme i “nanese

određene štete Crnoj Gori i crnogorskom pristupanju Evropskoj uniji”.

Inicijativu “mali Šengen” šturo je prokomentarisala generalna sekretarka Saveta za regionalnu saradnju Majlinda Bregu koja je odgovarajući na direktno pitanje o njoj, naglasila potrebu olakšavanja saradnje “šest ekonomija regiona”. I dodala: “svaku inicijativu koja pomaže da se reše prepreke u našem regionu treba razmotriti”.

Najskeptičniju ocenu najnovije Vučićeve inicijative dao je politički analitičar Nikola Samardžić koji tvrdi da “mali Šengen nije predsoblje Šengen” i da je to “alternativa ulasku u zajednički evropski institucionalni prostor sloboda i vladavine prava”. I Vladimir Gligorov, ekonomista, smatra da je za balkanske zemlje evropeizacija nezamenljivo sredstvo razvoja i modernizacije, dok je regionalna liberalizacija svakako korisna za normalizaciju odnosa i za političku stabilnost, a dodatne koristi su, imajući u vidu da CEFTA već postoji, ograničene”. Gligorov takođe ističe da je prepreka regionalnoj saradnji to što jedinstveno tržište ne može da bude i carinska unija, jer pojedine zemlje imaju različite trgovinske odnose sa trećim zemljama (na primer, Srbija sa Rusijom) dok druge nemaju.

Protivnici “mini Šengena” inicijativu vide kao stvaranje alternativnog formata integracije, odnosno stvarnog priznavanja nemogućnosti prijema novih punopravnih članica u Evropsku uniju. Zbog toga su se Crna Gora i Kosovo, snažno opredeljene za ideju ulaska u EU, usprotivile sudelovanju u projektu.

MEĐUNARODNE ORGANIZACIJE

Srbija je zapostavila svoje aktivno učešće i u radu tela UN. Nakon izolacije, njen povratak u okrilje UN nije pratila aktivna politika koja bi rehabilitovala Srbiju na međunarodnoj sceni. Osim što

je Vuk Jeremić godinu dana predsedavao Generalnom skupštinom UN, Srbija nema zapaženu ulogu ni u jednom organu UN. To je posledica odsustva osmišljene spoljne politike, ali i devastacije Ministarstva spoljnih poslova i deficita profesionalnih kadrova. MIP je kao i sve druge institucije sistema u procesu raspada bez naznaka da će doći do ozbiljnog reformisanja i kadrovske obnove.

Srbija je bila predsedavajući OEBS (od 1. januara 2015) u jeku ukrajinske krize. U tom sporu njeno posredovanje nije bilo zapaženije.

Zapažena je njena aktivnija uloga blokiranja u organizacijama gde se Kosovo kandiduje za članstvo (Savet Evrope, INTERPOL, UNESCO i sl.)

Postavlja se pitanje da li Srbija ima moralni i profesionalni kredibilitet da se pokaže doraslom drugim situacijama kad još nije spremna da slične situacije reši u samom region. Zbog svojih sve bliskijih odnosa sa Rusijom i Kinom, Srbija kada je reč o ljudskim pravima u tim zemljama ne sledi politiku zapadnih partnera.

ZAKLJUČCI I PREPORUKE

Kako realnost na Balkanu svakodnevno dobija nove dimenzije koje reflektuju i unutarbalkansku dinamiku, ali i evropsku i svetsku, solidarnost Balkana je imperativ za sprečavanje novih konfliktnih situacija i spuštanja tenzija. U tom smislu i spoljna politika Srbije mora biti određeni.

Kao zemlja koja ima centralno mesto na Balkanu, Srbija pokušava da maksimalno iskoristiti politički i ekonomski kontekst za koji smatra da je po nju povoljan. U tom smislu, Beograd pokazuje samouverenost i smatra da može napredovati u diversifikaciji odnosa i sa Rusijom i sa Kinom. Središnji tranzitni položaj Srbije je takođe faktor koji utiče na njeno ponašanje, jer je "Koridor 10" u sferi interesa kako EU, tako i SAD i drugih aktera (Rusija, Turska).

Nespremnost da se suštinski reformiše i distancira od svoje zamišljene hegemonске pozicije u region, je glavna opstrukcija modernizaciji Srbije i njenom profilisanju kao evropske zemlje.

U očekivanju "boljih vremena" Srbija je izgubila sposobnost da komunicira sa svetom i, posebno, sa regionom. Mada su politike identiteta i kulture glavni pokretači, kako međunarodnih tako i nacionalnih odnosa, Srbija je u odnosu na druge isključiva i pocenjuje okruženje koje takođe prolazi kroz slične procese.

Srbija previda činjenicu da je fenomen osveščivanja globalni fenomen, te da u tom smislu ne može prenebrežniti ni činjenicu da svi susedi reevaluiraju prošlost (kao i sama Srbija) tokom koje je Srbija uglavnom imala hegemonске pretenzije prema njima.

Srbija se nije vrednosno odredila prema EU, i u suštini, dnevno demonstrira svoju pripadnost iliberalnim vrednostima. Perspektiva članstva u EU bila je važna, jer je proces približavanja ujedno i proces prihvatanja određenih vrednosti. Na tom putu Srbija nije iznedrila značajnije rezultate.

Predložena promena EU strategije za proširenje dodatno ohrabruje put ka iliberalizmu i prema akterima koji ne postavljaju nikakve uslove. Zato je ključno pitanje – šta je stvarna strategija EU na Balkanu. Bez evropske perspektive, Balkanu preči povratak u nacionalizam i stare sukobe iz kojih još nije čestito ni izašao.

Bez obzira na to što Srbija ima najrazvijeniju saradnju s NATO, rusko-srpska suradnja raste i značajnija nego ikad pre u poslednjih 30 godina. Srbija modernizuje oružane snage brže od ostalih zemalja u regionu, (čak i od Hrvatske). Međutim, trenutni format vojno-tehničke suradnje sa Rusijom je maksimum, ukoliko se ne donesu druge političke odluke, odnosno da Srbija eventualno postane član Organizacije ugovora kolektivne bezbednosti (ODBK).

Za Srbiju je važan regionalni kontekst, jer samo tako ceo region dobija na relevantnosti posebno u oblasti bezbednosti. Bezbednost Srbije neodvojiva je od bezbednosti EU. Činjenica je i da je okružena zemljama koje su već članice NATO ili su na putu da to postanu. Tako se članstvo u NATO nameće kao imperativ, što Srbija odbija i time ide na ruku ruskim interesima.

Čak ukoliko se EU bude menjala (a sigurno hoće) evropeizacija Srbije i dalje ostaje kao prioritet ukoliko se želi modernizacija zemlje i izvlačenje iz začaranog kruga siromaštva. Najvažniji spoljnotrgovinski odnosi Srbije su sa susednim zemljama od kojih su neke u Evropskoj uniji.

Bez obzira na značaj razvijanja globalnih odnosa, sa zemljama Dalekog istoka i Rusijom, Srbija ne može ostvariti značajniji nivo spoljnotrgovinske razmene, jer Srbija nema potencijal za tako velika tržišta, a i udaljenost je ograničavajući faktor.